

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

УДК 94(477):398.87:2–135.3“134/1648”

Юрченко О. О.

аспірантка кафедри давньої та нової історії України,
Київський національний університет ім. Тараса Шевченка
(Україна, Київ), Kseniya.in4@gmail.com

ЧИСЛОВА СИМВОЛІКА В ТЕКСТАХ УКРАЇНСЬКИХ ІСТОРИЧНИХ ДУМАХ ДОХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ДОБИ (НА ПРИКЛАДІ СЕМАНТИЧНИХ ЗРІЗІВ ЧИСЕЛ ТРИ ТА СІМ)

Стаття є самостійним науковим дослідженням, присвяченим вивченню концепту числового символізму як складової світосприйняття людинності українських земель в XV–XVIII століттях. Актуальність теми обумовлена необхідністю комплексного підходу до реконструкції історичного минулого, важливим елементом якого є система цінностей та народна культура.

Автору вдалося розкрити та систематизувати наявні зрізи семантичної природи чисел на прикладі пам'яток думового епосу та запропонувати нову систему вивчення особливостей числового символізму. Поглибивши уявлення про досліджуване явище, розкривши його нові грані, автором було виділено основні контексти побутування зазначених чисел та природу їх ідейно-образного та художнього навантаження.

Ключові слова: символіка чисел, семантичний конструкт, українські історичні думи.

В запропонованій статті подається спроба реконструкції числової матриці в українських історичних думках на прикладі чисел три та сім, коли система координат визначається як специфікою жанру, так і культури. Думи, вбираючи в себе всі переживання народу, стали чудовим репрезентантом його погляду на історичні реалії та втілювали ті провідні моральні та етичні принципи суспільної свідомості, які були гарантантами формування почуття національної самоідентифікації та високого культурного рівня.

Жанр народних дум знайшов своє остаточне становлення в епоху козаччини і національно-визвольної боротьби проти турецько-татарського та польського поневолення, будучи органічним синтезом багатовікової української поетичної і музичної фольклорної традиції та індивідуальної творчості талановитих індивідів з народу – епічних співців [3, с. 19]. Вони ввібрали в себе нашарування народної колективної пам'яті та творчості, поєднавши характерні риси народних голосінь киеворуської доби, історичних пісень та зразків агіографічної літератури раннього середньовіччя [3, с. 19]. Думи є епосом реформаційної, козацької епохи в історії України і водночас континуумом епічної творчості Київської Русі, її відродженням у новій історичній ситуації, з новими дійовими особами, не відірваної від кореневої системи народної творчості княжого періоду.

Дослідники тривалий час аналізували думи окремо від культурного контексту, в якому вони були створені та знайшли побутування. На зміну поглядам П. Житецького, який у своїй праці “Мысли об украинских народных думах” (1893) відстоював тезу про генетичний зв'язок дум з середовищем старців, які жили при шпиталях та були пов'язаними з книжним інтелектуальним середовищем (“У школах та шпиталях

зосереджувалося напівнародне, напівкнижне середовище духовенства, козаків та посполитого люду, з середовища яких і вийшли думи” [7, с. 36]), прийшла історична школа, представники якої зосередили увагу саме на історичному підґрунті дум. Але думи мисляться важливим механізмом передачі культурних та моральних цінностей, сформованих багатовіковою історією нашого народу [2, с. 30]. Культура кожного народу віддзеркалює його тисячолітні пошуки сенсу свого життя та через обрядово-звичаєві та художні функції намагаються розкрити глибини своїх переживань. Цей процес ґрунтується на пізнанні світу, природи, свого місця в Універсумі; формується система традицій та ритуалів, звичаїв, обрядів, уявлень та візій, які є репрезентантами того складного явища, що має назву трансформації колективної пам'яті [13, с. 6]. Тож думи служать символічним кодом розуміння основ світосприйняття та морально-культурних орієнтирів, які склали основу життя нашого народу.

Символіка чисел мислиться важливим концептом в системі загального символічного тла дум. Вона є синтезованим конструктом, який ввібрав в себе міфологічну та християнську основи, проведену крізь призму народного світорозуміння. Вони стали ключем до розкриття певних універсальних істин. Д. Ревуцький зазначав, що всі епічні числа в думках “колись мали якое релігійне звучання й тепер стали “загальною формулою” [11, с. 32].

В архаїчних традиціях числа могли використовуватися в ситуаціях, які мали сакральне значення, стаючи свого роду символом світу. В колі наших наукових пошуків опинились думи до хмельницької доби, які представлені “невільницькими плачами” та тематично пов'язані з ними зразками: “Невільники на каторзі” (“Плач невольників”), “Плач невольника в турецькій неволі”, “Маруся Богуславка”, “Іван Богуславець”, “Сокол і сокола”, “Федір Безродний”, “Самійло Кішка”, “Олексій Попович”, “Буря на Чорному морі”, “Отаман Матяш Старий”, “Втеча трьох братів з Азова”, “Три брати самарські”, “Смерть козака на долині Кодимі” [13, с. 25]. Хронологічно ж ці думи відносяться до раннього козацького періоду, охоплюючи проміжок часу в півтора століття [13, с. 25]. Вони мають ряд спільних поетико-структурних та змістових елементів з “козацькими псалмами”, виступаючи потужним пластом популяризації та висвітлення вічних, загальнолюдських принципів та морально-дидактичних ідей [9, с. 5–6].

У думі “Плач невольників” сюжет зводиться до ніби плачу невольниками, які розповідають про своє положення і звертаються до Бога по допомогу, щоб той наслав природні сили, які б звільнили їх з каторги. При цьому самі невольники ніяких дій для свого визволення не здійснюють.

*“Баша турецькій бусурманській,
Недовірок християнській,
По рынку вонь похощає;
Вонь самъ добре тее зачуває;
На слуги свои, на турки-янычаре зозла гукає:
“Кажу я вамъ, турки-янычаре, добре вы дбайте,
Изъ ряду до ряду захожайте,
По тры пучки тернины и червоной таволги
набирайте,
Бедного невольника по тричи в
одномямесцезатинайте!” [13, с. 126].*

В даному контексті ми спостерігаємо стилізовану модель застосування числа три в якості посилення внутрішньої напруги: три пучки тернини використанні в якості знаряддя покарання, а для більшого ефекту – тричі ними затинають в одне місце. Якщо дума виступає свого роду молитвою, зверненням до Бога, то люди мають відчувати його присутність. Для цього невольники спочатку просять у Бога допомоги, а коли отримують покарання за свої молитви, починають проклинати турецьку землю та неволю:

*“Каже ты земля турецькаябусурменьская
И будь ты трычи проклята
Шотыпогубыла не одного нашего брата” [13,
с. 133].*

Вказівка на прокляття турецької землі посилюється три кратністю, що слугує додатковим емоційним фоном для слухача. Такі поєднання молитов і прокльонів є типовим для світосприйняття людини того часу. Але нас цікавить сама ідея християнської покори всім випробуванням, які випадають на долю людини і число три має підкреслити Божу допомогу, яка послідує після катувань та переживань (Самійло Кішка рятує своїх козаків після того, як їм довелося пережити побиття та збільшення кількості кайданів, Олексій Попович каяттям в своїх гріхах та трикратним читанням Святого Письма теж приносить порятунок товаришам, судно яких розбила хвиля на три часті, 30 років сидять в неволі полонені, перш ніж М. Богуславка дарує їм спасіння). Трійка теж може підсилювати емоційне ставлення невольників до турецького баші, якого вони називають “недовірком християнським”. Дані сюжети ми знаходимо і в інших думах невольницького циклу, що може слугувати виробленням усталеної традиційної символічної схеми для числа 3 (дума “Про Самійла Кішку” [13, с. 549], “Втеча трьох братів з Азова” [4, с. 121–124]).

Посилаючись на класифікаційні методики попередників, відзначаємо, що всі варіанти думи “Плач невольників” можна поділити на два типи варіантів: перший містить мотив знуцання турків-янычар над невольниками (і характерне вживання числа три для стилізації оповіді), а другий зображає скутих кайданами невольників, що виголошують молитви про звільнення і прокляття турецької землі й бусурменської віри [13, с. 123]. Тобто, трійка присутня при знуцаннях для ще більшого підсилення емоційного ефекту (аналогічний контекст трійки присутній і при описі смерті Ф. Безродного та Івася Коновченка, при покаранні Х. Андибером багатих дуків).

У думі “Про Олексія Поповича” за сюжетом в морі потопляють 350 козаків, а кошовий просить їх сповідатись в своїх гріхах, щоб Бог змилювався над ними і припинив бурю. Далі йде сповідь писаря Олексія Поповича, гріхи якого суперечать суспільній моралі, а не несуть якогось більш суттєвого злочину.

Він не просто сповідується, а просить прощення і обіцяє змінитися у разі успішного завершення пригоди. Після цього буря стихає і козаки успішно рятуються. Дума ж завершується повчанням та прославлянням отцево-матчиної молитви. Дума “Про Олексія Поповича” “розвиває давній легендарний мотив про поглинання морем великого грішника (пізніші варіанти – відтинання йому пальця, проливання крові в море), закомпонований у події морських козацьких походів наприкінці XVI– поч. XVII ст. [13, с. 572]. Ця дума, а також дума “Буря на Чорному морі” ситуативно перегукується з євангелівською притчею “Утихомирнення бурі на морі” – про силу Божої проповіді [3, с. 24]. Читаємо рядки:

*“Одвась такі гріхів більше маю:
Шо як въ охотне військо одьїжжавъ,
И зь отцем и з матір'ю
Вопроценія не мав,
И старшого брата
за брата не мав;
и старшу сестру
барзе зневажав,
Стремінемъ у груди однихав;
А ще з города вибігав,
Триста душ дітей маленьких
Конем своїм добрим розбивав,
Кров християнську
Безвинно проливаль...
А ще мимо сорока церковъпробігавъ
Шляпи не здіймав
И насебе хреста не покладав,
І отцевської-матчиної
Молитви не споминавъ” [13, с. 601–602].*

300 душ дітей відносимо до семантичного конструкту, за яким трійка носить характер драматизованого уточнення в християнському смисловому колі (300 душ ми зустрічаємо і в думі про Самійла Кішку [13, с. 561–563], і в думі про Івася Коновченка [5, с. 46, 57, 82]). Підкреслюємо ще раз – така формула є сталою для трійки, яка вносить додаткову внутрішню напругу в оповідь та вказує на Божу присутність. Пряму вказівку на Божественну суть, що витікає з ритуальних дійств ми бачимо при трикратному читанню Святого Письма Олексієм Поповичем для порятунку, що пов’язана з християнською обрядовістю та може служити прямим іносказавчим елементом:

*“Ой Олексію Поповичу,
Пириятинський родичу,
Отамане військовий,
Писарю лестровий!
Тижь бо й по трійчі письмо святе у руки береш на
день, та й читаєш [13, с. 595].*

Зупинимо увагу на інших контекстах вживання числа три:

1) На позначення кількості частин:

*“Ой близь Чорного моря, на кемню біленькому,
Тамьсоколь ясенькій жалобненько квилить,
проквіляе,*

*На Чорное море спільна поглядае,
Що на небвисизвидпомрачило,
А половину мисця в. хмари уступило,
А изь низу буйний витер повивае,
А по Чорному морю супротивнаяфіляуставае,
Судна бере козацьки, молодецьки, на три часті
розбивае” [13, с. 589].*

Ми вже згадували вживання трійки в моменти важких випробувань для українців, тож даний уривок є продовженням традиції на позначення перста Божого. Сюжети “розбиття”, “рубання”, “паювання” на три частини заховалися і в інших думках циклу (на три частини ділять скарб козаки в думі “Про Самійла Кішку” і віддають його на три церкви, на три частини розрубав кошовий Кішка турецького башу [13, с. 558–560], на 3 частини розривають тіло молодшого брата в думі “Про втечу трьох братів з Азова” [4, с. 123]).

2) На позначення часу. Цей семантичний аспект вживання числа три представлений широким спектром думових пам’яток: дума “Про Івана Коновченка” (3 дні плакала мати Івася та на третю годину наздогнав він загін козацький [5, с. 24–28], дума “Про ХвеськаАндибера” [5, с. 138], дума “Про Федора Безродного” [13, с. 427], дума “Про Самійла Кішку” (дві дні і три ночі стояли козаки на острові [13, с. 596]. Згадаймо і 30 років, які провів Самійло в неволі (цей же сюжет і в думі “Про Марусю Богуславку”). За словами В. Антоновича і М. Драгоманова “выражение, что невольники 30 лет не видят солнца, – поэтическое преувеличение. Рабы, особенно если ихъ было много, употреблялись для работъ, и следовательно выводились на светъ” [1, с. 238]. З огляду на це, 30 років не мають під собою конкретно-історичного і фактографічного підґрунтя і відносяться до епічних числових конструкцій Варіації цього символічного конструкту вказують на глибокий зв’язок числа три та системи часово-просторових уявлень народу.

3) на позначення кількості втеч та походів. У думі “Втеча трьох братів з Азова” читаємо:

*“Два рази нас доганяла (віра бусурманська – прим.
Авт.)*

*Назад завертала, –
То вже третій раз як доганятиме,
То вже наше тіло козацьке молодецьке
Сіктиме, рубатиме” [4, с. 121].*

Тут ми знову проглядаємо фігурування числа три при згадуванні мусульманської віри (“невільницькі плачі”, дума “Про Самійла Кішку”, дума “Про О. Поповича”), що говорить про вироблення сталої форми числового символізму для трійки (на підтвердження: по три рази ходив походами Івась Коновченко на турків і татар і за третім разом його вбивали три татарини [5, с. 84]).

1) трійка на позначення природних явищ: сюжет про три гаї, через які їхали три брати Азовські брати і аналогічний уривок у думі про Матяша Старого, вийшов з глибин колективної народної фольклорної традиції, яка криється в шануванні природи (згадаймо і три вітри, які мали рознести останки молодшого брата у “Втечі...” [4, с. 124], і три хвилі, які розбивають козацькі судна на три часті в думі “Про бурю на Чорному морі”). Одухотворення та поклоніння неживій природі виступають однією з ключових дефініцій світосприйняття нашого народу. З цього ж репертуару і три зозулі, які прилетіли провести козака в останню путь і тут ми проглядаємо синтез християнського і фольклорного традиційного світосприйняття. Той же мотив і в приході трьох орлів та соколів. Сокола вважають символом козацької душі, посередником між світом живих і мертвих, тож вказівка на три соколи ще раз підтверджує тезу про глибоку символічну традицію трійки в якості образу Божого. Звірів і птахів люди вважали за давньою архаїчною традицією, своїми друзями та побратимами. Тож не дивно, що саме вони прийшли провести в останню путь молодшого брата, а сама смерть є нічим іншим, як поверненням до природи;

2) кількість шляхів, доріг. Це один з улюблених казкових сюжетів, який відбився і в наших думках (дума “Про Івана Коновченка” [5, с. 46], “Втеча...” [4, с. 124–128]);

3) вказівка на “три недолі”, які переслідують героя при порушенні архаїчних законів життя народу: три недолі спіткали братів, які вигнали стареньку матір з двору у думі “Про вдову і трьох синів”, таж доля була і в Івась Коновченка та молодшого брата з “Втечі...”. Всі ці думи демонструють глибоке розуміння родової моралі, за якою родові традиції та порядки мали найвищу цінність. В дотриманні цих не писаних правил вбачалась сила роду, а їх порушення викликали Боже покарання. Трійка і в цьому контексті є незримим образом Божої присутності (а Івась Коновченко демонструє проходження трьох сходинок: порушення материнної заборони (закривала на три замки його), побажання трьох недоль матер’ю за порушення її слова та загибель Івася від трьох татарини [5]).

4) числа три служить на позначення міцності та сили (три чарки міцного вина наливають Самійлу Кішці аби знесли його, тричі кайданами обкували його, 300 яничар побив Івась Коновченко, 3 пуди важить сідро І. Богуславця);

5) і важко не згадати типовий для народної творчості сюжет про трьох братів (у думі “Буря на Чорному морі” протиставляються 2 брати, яких рятує зв’язок з родом і третій сирота, який вмирає, бо нічия молитва його не рятує. Це також вказує на силу роду та побутування числа три в усіх подібних сюжетах).

Широта та глибина символічної природи трійки вражає своєю різноманітністю контекстів та образів.

Цікавим представляється нам і семантична різnorodність числа сім. Так у думі “Про Марусю Богуславку” читаємо:

*“Що на Чорному морі,
На камені біленькому,
Там стояла темниця камяная.
Що у тій темниці пробувало сімьсот козаківъ,*

Біднихъ невольниківъ.

*То вони тридцять літ у неволі пробувають,
Божого світу, сонця праведного у вічі собі не
видають [13, с. 290].*

Сімсот козаків, які перебували 30 років в неволі відносяться до царини епічних чисел. Таж картина вимальовується і щодо семи сотень бранців–козаків: в цьому семантичному навантаженні 7 має значно більше коло свого застосування. Про 700 козаків ми знаходимо сюжет у думі про І. Богуславця (але це не представляється чимось особливим з огляду на гіпотезу Житецького та Томашівського про спільні витоки обох дум від більш старого епосу про родину Богуславців [7, с. 220; 11, с. 8]); у думі про Федора Безродного (“Ой то батько Кошовий Отаман військовий, добре дбав, – із семисот козаків та п’ятдесятвибрав” [13, с. 409]); у думі про Самійла Кішку теж присутній даний сюжет, з тією тільки різницею, що було не 700 невольників, а яничар:

*“У той галеръ пробувало 700 (семьсот) турокъ,
Межъ ними бульстаріій старшиною Алканъ–паша,
Трапезонское дитя молодое” [13, с. 509].*

Ще один приклад вживання сімки в якості певної сукупності людей знаходимо в думі про Олексія Поповича:

*“Третьячасть по Чорному морю гуляе,
Нивиткільсобиноряхунку не мае;
А при той часті потопае
Семьсот души хрестьянскихъ” [13, с. 604].*

Сімсот “душ християнських”, які потопують на третьому обломку судна не мисляться випадковим набором числових змістових ключів: яскравою тут теж є теза про Божественне передвизначення, образом якого і виступають числа три та сім.

Як ми бачимо для сімки є типовим вживанням в якості круглого числа на позначення певної сукупності людей. Це витворює етикетну форму числового семантичного поля для числа 7.

Інший контекст вживання сімки стосується часових уявлень та показників. Так сім років мав Івась Коновченко, коли пішов воювати (ідея перегукується з билинним епосом та героїчним епосом киеворуської доби (казка про Михайлика–семилітка), за семирічну війну проклинали наші невольники в думі “Плач невольника” турецьку землю, сім років гуляв славний козак Хвесько Андібєр:

*“Що козак ХвеськоДендиберя гуля
Й погуляе
Сім год і чотири,
На дванадцятий год повертає” [5, с. 138].*

Автор міг вказати на одинадцять років чи інше сполучення років, але було згадано саме про сім років, що підтверджує попередню думку про формування сталої семантичної образності числа сім. Ще дума “Вдова Сірка Івана” повідомляє про таку числову модель: 7 років не бачила вона чоловіка [5, с. 124]. Але ми не знаходимо інших контекстів часових позначень

для сімки, окрім згаданих, що наводить нас на думку, що сімка мала широке своє застосування на позначення кількості, і лише один часовий сюжет, який прийшов з глибини народної пам’яті. Яскравий контраст представляє трійка, що вказує на появу системи художніх семантико–числових образних конструктів, які отримали застиглу сталу форму.

У думі “Про Івася Коновченка бачимо і новий для нас сюжет про сім миль, які він мав пройти, щоб наздогнати козацький загін.

Порівнюючи контексти та широту застосування сімки та трійки, ми побачили особливості вживання цих чисел та специфіку їх смислового навантаження. Трійка займає провідну позицію в числовій матриці дум, несучи глибокий релігійний контекст, тоді як число сім мислиться нам радше як яскравий зразок саме міфо–епічної народної пам’яті та традиції, відсторонивши на другий план християнську складову.

Давні думи тісно були пов’язані з релігійною агіографічною літературою в силу оспівування складної долі невольників. Ключовим тут буде момент не просто втрати свободи, а можливості втрати своєї релігійності, духовності. Антагонізм християнського і мусульманського світу лежить за загальною канвою оповіді. Тож і не дивним мислиться нам голосний релігійний контекст дум невольницького циклу. Вони мали не лише спільну систему інвокативів та благословінь і восхвалянь, які складають так звані кінцеві молитовні, з псалмами, але і самі сюжети запозичували з Біблії (думи “Буря на морі” та “Олексій Попович” перегукуються з євангелівською притчею “Утихомирення бури на морі” [3, с. 23], а дума “Про братів самарських” – з біблійними притчами про багатія і Лазаря, про блудного сина [3, с. 24]). Тісний зв’язок з релігійними мотивами мали і побутові думи, які за мету мали зберегти народні цінності та підвищити моральність, які теж лежать в царині християнського світосприйняття. Але ці сюжети відступили в тінь перед змінами реалій суспільно–політичного та соціально–економічного життя українського народу. Змінилися парадигми та постали нові ідеї, прагнення, переконання. Вони виростили на тих же архаїчних принципах, що характерні для міфологізованого світосприйняття, але отримали нову окантовку. Народ стає головним героєм дум і вже його сили рухають історію.

Щодо числової символіки, то стали свідками різних її проявів та контекстів. Головним мислиться для нас злиття давніх архівних форм з новими християнськими конструктами, що породило різні варіації та семантико–семантичні конструкції числової інформації. Число стало важливим художнім та стилістичним засобом, і що головне – своєрідним символічним кодом до розуміння глибин народного світосприйняття.

Список використаних джерел

1. Антонович В., Драгоманов М. Предисловіе // Исторические песни малорусского народа с объяснениями В. Антоновича и М. Драгоманова: [в 2 т.]. – К., 1874. – Т. 1. – 336 с.
2. Грабович. О. Думи як символічний код переказу культурних цінностей // Родовід. – К., 1993. – № 5. – С. 30–37.
3. Грица С. Біблійні елементи в думах // Народна творчість та етнографія. – 10/2005. – № 5. – С. 19–28.
4. Грушевська К. Українські народні думи. Т. 1.: Тексти № 1–13 / К. Грушевська. – Київ–Харків: Пролетар, 1927. – 175 с.
5. Грушевська К. Українські народні думи. Т. 1.: Тексти № 14–33 / К. Грушевська. – Київ–Харків: Пролетар, 1931. – 303 с.

6. Еліаде Мірча. Священне і мирське; Міфи, сновидіння і містерії; Мефістофель і Андрогін; Окультизм, ворожбитство та культурні уподобання / Галина Кьоран (пер.), Вячеслав Сахно (пер.). – К.: Видавництво Соломії Павличко Основи, 2001. – 592 с.

7. Житецкий П. Мысли о народных малорусских думах / П. Житецкий. – К.: Изд-во редакции журнала “Киевская старина”, 1893. – 275 с.

8. Костомаров Н. История козачества в памятниках южно-русского народного песенного творчества // Костомаров Н.: Собрание сочинений: Исторические монографии и исследования. – СПб., 1905. – 740 с.

9. Колесса Ф. Про генезу українських народних дум (Українські народні думи у відношенні до пісень, віршів і похоронних голосін) / Ф. Колесса. – Л., 1921. – 236 с.

10. Лисовский А. Опыт изучения малорусских дум / А. Лисовский. – Полтава, 1890. – 58 с.

11. Ревуцкий Д. Українські думи та пісні історичні / Д. Ревуцкий. – К.: Видання товариства “Час”, 1919. – 330 с.

12. Томашівський С. Маруся Богуславка в українській літературі. Історично-літературний нарис // Літературно-науковий вісник. – К., 1901. – Т. 14. – № 4-6. – 76 с.

13. Українські народні думи. У 5 т. / [упоряд.: М. К. Дмитренко, Г. В. Довженко (тексти), С. Й. Грица (мелодії)]. – К.: ІМФЕ НАН України, 2009. – Т. 1. Думи раннього козацького періоду. – 856 с.

References

1. Antonovich V., Drahomanov M. Predisloviye // Istoricheskie pes'ni malorusskogo naroda s ob'sneniyami V. Antonovicha i M. Drahomanova: [u 2 t.]. – K., 1874. – T. 1. – 336 s.

2. Grabowicz O. Duma jak symbolicznyj kod perekasu kul'turnyh tsinnostey // Rodowid. – K., 1993. – № 5. – S. 30–37.

3. Grits'a S. Bibliini elementy v dumah // Narodna tvorchtiv'i etnographiya. – 10/2005. – № 5. – S. 19–28.

4. Hrushevska K. Ukrain'ski narodni dumy. T.1: Texty №1–13 / K. Hrushevska. – Kyiv–Kharkiv: Proletar, 1927. – 273 s.

5. Hrushevska K. Ukrain'ski narodni dumy. T.1: Texty №14–33 / K. Hrushevska. – Kyiv–Kharkiv: Proletar, 1931. – 303 s.

6. Eliade Mircea. Sv'ashchenne i myrs'ke / Galina Koran (per.), Vyacheslav Sakhno (per.). – K.: Vydavnytstvo Solomii Pavlychko Osnovy, 2001. – 592 s.

7. Zhytetskiy P. Mysli o narodnyh malorusskikh dumakh/P.Zhytetskiy. – K.: Izd-vo redaktsii zhurnala “Kyivskaia starina”, 1893. – 275 s.

8. Kostomarov N. Istoriya kozachestva v pam'atnikach juzhno-russkogo narodnogo pesennogo tvorchestva // Kostomarov N.: Sbraniie sochineniy: Istoricheskie monografii i sochineniia. – SPb., 1905. – 740 s.

9. Kolessa F. Pro genezu ukrains'kich narodnyh dum (ukrains'ki narodni dumy u vidnoshenni do pisen', virshiv i golosin') / F. Kolessa. – L., 1921. – 236 s.

10. Lisov'skiy A. Opyt izucheniya malorusskikh dum / A. Lisov'skiy. – Poltava, 1890. – 58 s.

11. Revutskiy D. Ukrain'ski dumy i pisni istorichni / D. Revutskiy. – K.: Wydann'a tovarystva “Chas”, 1919. – 330 s.

12. Tomashewskiy S. Marusia Boguslawka v ukrainskii literature // Istorychno-literaturnyi visnyk. – K., 1901. – T. 14. – № 4-6. – 76 s.

13. Ukrain'ski narodni dumy u 5 t. / [uporiad.: M.K. Dmitrenko, G.V. Dovzhenko (texty), Gritsa S. (melodii)]. – K.: IMFENAN Ukraine, 2009. – T. 1. Dumy rann'ogo kozats'kogo periodu. – 856 s.

Yurchenko O. O., the post-graduate student of the Department of the ancient and modern Ukraine's history, Kyiv National Taras Shevchenko University (Ukraine, Kiev), Kseniya.in4@gmail.com

Number symbolism in the texts of the Ukrainian historical dumas of the period before ruling of Bohdan Khmelnytskyi (on the example of numeral semantic cross-sections of numbers tree and seven)

This article gives the attempt of reconstruction of numerical matrix in the Ukrainian historical dumas on the example of detection and interpretation of semantic constructs of numbers three and seven. Our research reflected the studies of specific semantic cross-sections for number seven and three. The method of work is to identify the system of number repetitions in different semantic contexts and selection of its major features.

In particular, we succeeded to isolate the basic semantic contexts for the number three and seven, at the same time revealing main ideological imaginative and sacred foundations of their symbolic cross-section. Comparing contexts and breadth of application of seven and three, we saw the features of the use of these numbers and of their meaning. Three occupies a leading place in numerical matrix of duma, bringing a deep religious context, while the number seven is thought by us as rather vivid example of mythical epic folk memory and traditions, leaving aside the Christian

component. Numerical matrix of duma is not limited to these concepts and modes and requires further study in a view of its application.

Keywords: the symbolism of numbers, semantic construct, Ukrainian historical Duma.

Yurchenko O. A., aspirantka kafedry drevney i novoy istorii Ukrainy, Kievskiy natsional'nyy universitet im. Tarasa Shevchenko (Ukraina, Kiev), Kseniya.in4@gmail.com

Числова символіка в текстах українських історических дум дохмельницького періоду (на прикладі семантичних срезів чисел три і семь)

Стаття являється самостійним научним дослідженням, яке присвячено вивченню концепта числового символізму як важкої складової міровоззрення населення українських земель в XV–XVIII століттях. Актуальність теми обумовлена необхідністю комплексного підходу к реконструкції історического прошого, важним елементом котрого є система цінностей і народна культура.

Автору удалось раскрыть и систематизировать существующие срезы семантической природы чисел на примере памятников думового эпоса и предложить новую систему изучения особенностей числового символизма. Углубивши представления о изучаемом явлении, было выделено основные контексты бытования указанных чисел и природу их идейно-образной и художественной нагрузки.

Ключевые слова: символика чисел, семантический конструкт, украинские исторические думы.

* * *